

Черепанин В. М.

КОСОВО - 2: ВІЙНА ІНТЕЛЕКТУАЛІВ

У статті на прикладі війни у Косово розглядається типове для інтелектуальної культури Заходу внутрішнє протистояння щодо ставлення до даних подій. Наголошується на апріорній абсурдності такої ситуації, оскільки, з одного боку, визначання себе у негативних чи позитивних термінах - це пастка, а з іншого - така західна інтелектуальна стратегія прирівнюється до західної масової стратегії, допомагаючи їй приховувати війну-як-реальне.

- Ви усміхаєтесь,- сказав він.- І ви такі спокійні? Чому ви не кричите?
- Я кричу,- заперечив Гребер.- Тільки ви не чуєте.

Е. М. Рсмарк «Час жити і час помирати»

Перше, в чому мене будуть звинувачувати, то це в тому, що це неактуально і запізно: майже стоденна війна закінчилась у червні 1999 року, тобто сто, ні, тисячу років тому. Але не про це йдеться. Я не вагатимусь і повторюватиму важливі речі, навіть якщо ніхто не слухає. Сама по собі війна (а не «операція» чи «акція»: треба називати своїми іменами - бомбардування, війна, смерть, - а не застосовувати медико-політичну термінологію) в Косово породила інші війни, як-от мас-медійну чи інтелектуальну. Західні інтелектуали - Ю. Габермас, Ж. Дерріда, Р. Рорті, С. Зонтаг, Ю. Крістева - підтримали цю війну і виступили проти Мілошевича. А в Росії - істерія критики: більшість інтелектуалів - проти натовської інтервенції (М. Маяцький, М. Колеров, В. Молчанов, Р. Хестанов, М. Плотніков, М. Риклін, О. Петровська, О. Руткевич, В. Мізіано, Д. Новіков, В. Куренной). Хоча сама критика, аналітика є продуктом Заходу. Критикуючи західну політику та інтелектуалів, російські аналітики ще більше прив'язуються до Заходу. Неможливо дистанціюватися, вирватися з опису: кожне таке намагання, кожна наступна критика - це той самий опис. Інтелектуали критикують ту чи іншу сторону в цій війні, але виявляється, що бути «за» чи «проти» в даній ситуації - абсурд, вони потрапляють у пастку. Бо правила порушили всі, незалежно від «політичної правоти» кожної зі сторін. Мілошевич надто сильно утиснув права албанців, скасувавши їхню автономію. Албанці порушили закони Республіки Сербія, намагаючись за допомогою зброї створити незалежну державу в Косово. НАТО під патронатом впливових сил США бомбардуваннями втрутилося у проблему СР Югославії, порушивши основні принципи дипломатії. Була війна, яку програли всі. Незалежно від того, чи деяка частина країн-учасників конфлікту вдовольнила свої територіальні та економічні інтереси, чи ні. Принципи, яких дотримувалася Європа після Другої світової війни, було ос-

© Черепанин В. М., 2002

таточно зневажено 24 березня 1999 року [1]. Політичний філософ Ален Бадіу каже про вину всіх сторін [2]. У дебатах про натовські бомбардування як прихильники, так і опоненти не мали рації. Всі вони намагались стати на абстрактно-нейтральну позицію (прихильники натовських бомбардувань наголошували на деполітизованих правах людини, їхні опоненти - на етнічній боротьбі, в якій кожна зі сторін несе відповідальність) [3]. Славој Жижек говорить про подвійний шантаж - мовляв, якщо ви проти натовського удару, тоді ви за профашистський режим Мілошевича, і навпаки, якщо ви проти Мілошевича, тоді ви за новий капіталістичний світовий лад. Протиставлення міжнародної інтервенції етнічним фундаменталістам з одного боку та героїчного опору новому світовому порядку з іншого - хибне. Режим Мілошевича не антипод новому світовому порядку, а його симптом, лабораторія, в якій цей порядок створюється (коли Захід ототожнює Мілошевича з голокостом - це спроба списати всі історичні помилки на Східну Європу. І фашизм, і голокост - західні винаходи, у нього на це право копірайта. Це історична чистка, підсвідоме перенесення свого симптому на іншого [4]). Поборюючи Мілошевича, Захід борює не власного ворога, останнього опонента ліберально-демократичному світовому порядку, а власне породження, монстра, який постав із компромісів і непослідовності самої західної політики. Альтернативи між новим світовим порядком і неорасистськими націоналістами насправді не існує - йдеться про два боки однієї медалі. Саме новий світовий порядок породжує монстрів, яких сам береться борювати. Фундаменталістський опір новому світопорядку, від Мілошевича до Ле Пена і правих радикалів у цілій Європі, - не що інше, як частина цього порядку [5]. З ким воювала Югославія? З НАТО? З ОБСЄ, з прогресивним людством? Якби Югославія захотіла формально оголосити війну, вона була б змушена

оголосити її всім своїм сусідам, половині європейських країн, США, прокуратурі Швейцарської конфедерації, а також північній частині Атлантичного океану. Насправді ж Югославія воювала лише з літаками країн НАТО, які залітали в її повітряний простір, відмовляючись помічати ворожу піхоту на своїх кордонах. Таким чином, на Балканах американський уряд воював з республіканцями, югослави - з літаками НАТО, європейці воювали зі страшними привидами минулого, а ісламські добровольці - з безбожною західною цивілізацією. Головний інформаційний штамп уже склався: будь-який конфлікт - це війна світового співтовариства з міжнародним тероризмом. Інакше кажучи, незрозуміле воює з неосяжним [6].

Заповідь інтелектуальної чесності важливіша за всі десять заповідей разом узятих. Здавалось, що філософи мали останніми просити слова, але вони несподівано вступили в дискусію [7]. Інтелектуали вважають, що все можна спрямувати туди, куди вони хочуть. Як діти: думають, що їх слухаються, широко вважають, ніби щось вирішують, що НАТО, мовляв, кинуло бомби, бо вони вважали це за потрібне [8]. Але простір відносно того, що приймається за істину, формується з більшою ефективністю сучасними ЗМІ, кіно, коміксами, детективами і тільки дуже незначною мірою філософами, тим більше, що війна слутала систему координат, в якій визначалися філософські напрями [9]. «Яйцеголови» люблять поговорити про совість, але вони такі ж боягузи, як і всі, хочуть жити краще за інших, помітніше, щоб усі захоплювалися їхньою витонченістю і незвичайною внутрішньою організацією. Всі європейські й американські інтелектуали-«бомбісти», які виправдовують бомбардування, - конформісти, бояться виступити проти, бо зникнуть з телеекранів і сторінок журналів. «Інтелігенція» всюди продажна і нічим не краща за Гайдегера, якому постійно закидають його нацистське минуле [10]. Можна повторити слідом за Бернаром-Анрі Леві: «Вам не пощастило. Ви нічого не зробили, коли бомби летіли на невинне населення Сараєва» [11].

Інтелектуали хизуються своїми просторікуваннями і продовжують незворушно існувати у світі голосних слів і гнилих понять, у світі, зануреному в свої інтереси, так ніби й не було тих годин, коли інші люди знали тільки одне: смерть або життя. Вони не знають про відповідальність, для якої не потрібно слів [12]. Щоб це зрозуміти, треба пережити катастрофу, біль і близькість смерті. Інтелектуали можуть говорити і теоретизувати про війну, бо для них убивство - це слово. Така інтелектуальна мова побудована на німоті і криках багатьох. Звідки ця сліпота до крові і сліз? Не треба їх перебивати заради якогось морального чи політичного рецепту, начіплення ще однієї етикетки. Не треба примушувати мовчання і крики говорити нашим голосом, бо вони існують поза сучасним ученим базаром [13]. Найкраще - не дода-

вати до того, що не можна описати, тривіальності літературних і соціологічних розмірковувань. При певних реальностях мистецтво чи наука стають тривіальними і зухвалими [14]. Сумістити книжки, вірші, філософію - і концтабори (які використовувались і в югославських війнах 90-х [15]), в яких гинуть люди, неможливо. Все це тільки співіснує у часі.

Всі інтерпретації війни, всі теоретизування закінчуються простими словами і висновками: там гинуть люди. З одного боку, вони тому й існують, що слова «там гинуть люди» більше не жахають, не сприймаються як катастрофа; це спроба повернутися до справжньої суті незауваженого жаху. Але, врешті, теоретичні інтерпретації заглушують реальність війни. Всі історичні пояснення «хто має рацію, а хто ні», довідки з минулого тільки відвертають від справжнього жаху - загибелі людей. У Пабло Неруди є слова: «...і по вулицях кров дітей текла просто, як кров дітей». Жах у тому, що кров текла як кров, а не «рікою» чи з іншими епітетами, якими є інтелектуальні інтерпретації: вони тільки прикрашають, дають красиві назви подіям, під якими ті комфортно себе почувають. А. Чехов: «Найжахливіше - не скелети, а те, що вони мене вже не жахають». Краще б інтелектуали не відразу оцінювали такого роду події, робили паузу - в даному випадку краще «не-діяти», ніж «діяти». Іноді краще жувати, ніж говорити. Варто придумати інтелектуальну жувальну гумку, якийсь «Stimorol for intellectuals», щоб інтелектуали не перетворювали на жуйку подібні конфлікти. Будьте інтелектуалами, які передбачають, а не дають надії. Кричіть наперед, а не після. Бо інтелектуальний базар мало чим відрізняється від базару звичайного і, по суті, допомагає стратегії мас-медіа, які приховують страждання людського тіла, створюють додатковий фон для приглушення і притлумлювання криків, не дають їх почути іншим. Інтелектуали (можливо, несвідомо) допомагають мас-медіа створювати лінгвістичне тіло війни: всі висловлювання про війну дублюють її, створюють реальність, паралельну реальності війни - це говоріння про ірраціональне раціональною мовою. Війна перекладається на інтелектуально-політичний жаргон, а отже, добре апропріорована. Згідно з інтелектуально-лінгвістичним і телевізійним еквівалентами війни, в такій війні є все, крім війни. Тільки словесна інтерпретація, наратив. А подія війни виключає будь-яку інтерпретацію, є позариторичною і позаобразною. Коли ми говоримо і пишемо, намагаючись спокійно думати про війну, цієї миті кричать тіла. Тіло-в-стражданні перебуває поза розмовами, воно знає тільки одне - припинення страждання. Війна перекладається на уявне - мову про неї чи зримий образ. І те, й інше стирає війну, робить її прийнятною. Це розчинення війни у способах її уявлення, висковзування реальності, загороження її масою слів і телеобразів [16]. Щоб подолати «косівський текст», треба більше не створю-

вати текстів. Цей «текст» відкритий для читання, але йдеться не про інтерпретацію, а про «шок» [17].

Усім інтелектуалам, хто відгукується чи реагує у будь-якій формі на будь-яку війну, я раджу спочатку читати (чи знову перечитати) Е. М. Ремарка. Я закінчу його словами, бо з його слів і починав: «Поряд з тобою може здохнути людина, а ти нічого не

відчуєш. Співчуття - так, але ніякого болю. За метр від тебе в криках і муках помирає людина, а ти нічого не відчуваєш. Співчуття - це приховане злорадство. Полегшене зітхання, що це не ти і не той, кого ти любиш» [18]. «Можливо, тільки тому знову і знову виникають війни, що один ніколи не може до кінця відчувти, як страждає інший» [19].

1. Варга Б. Балканська рапсодія // "І". - 1999- № 15- С 2.
2. Жижек С. Про самооману Заходу, або Чому конфлікт на Балканах закінчиться нескоро // Там само- С 10.
3. Там само.- С 12.
4. Беседа с Виктором Мизиано. Я требую от власти ответственности // Логос.- 1999,- № 6,- С. 5-6.
5. Жижек С. Війна в Косово // "І". - 1999.- № 15.- С. 11-13.
6. Корчинський Д. Экспорт свободы (сучасна політика в запитаннях і відповідях).- К., 2000.- С. 12.
7. Плотников Н. Философы в борьбе за мир // Логос- 1999.- № 5, - С 29-31.
8. Маяцкий М. Би-бииип! // Там само- С 4-6.
9. Плотников Н. Вказ. праця.
10. Руткевич А. Они так долго и трепетно бранили Хайдсгсгра... // Там само.- С 45.
11. Горзель Н. Зруйновані мости // "І".- 1999.- № 15.- С 7.
12. Ремарк Э. М. Возвращение II Избр. соч.: В 2-х томах. - Т. 1.- Кишинев, 1979.- С. 274.
13. Глюксман А. Кухарка и людоед: Эюд об отношениях между государством, марксизмом и концлагерем.- Lnd., 1980- С. 32.
14. Стайрон У. Выбор Софи.- СПб., 1993.- С. 301.
15. Дульнева Н. Справедливість супроти міфології, або Трибунал задля майбутнього // "І".~ 1999.- № 15.
16. Петровская Е. Балканская война: Отторгнутая реальность насилия // Логос- 1999- № 5- С. 42-44.
17. НовиковД. Преодолеть текст // Логос- 1999- № 6 - С. 10, 11.
18. Ремарк Э. М. Возлюби ближнего своего // Избр. соч.: В 2-х томах.- Т. 2.- Кишинев, 1979,- С. 32; 87.
19. Ремарк Э. М. Возвращение // Т. 1- С. 209.

Cherepanyn V. M.

KOSOVO - 2: THE WAR OF INTELLECTUALS

Using the example of the Kosovo war, the article explores the inside opposing, typical for the western intellectual culture about the attitude to these events. The main emphasize is put on the a priori absurdity of such situation because, from one side, the self-determination in negative or positive terms is a trap, and from the other, such western intellectual strategy equates with the western mass one and helps it to conceal the war-as-the-reality.